

TAĦRIG GHAT-TMIEN SENA (SKOLA MEDJA)

Il-Malti

malti.skola.edu.mt

Daqqa t'id fil-Malti

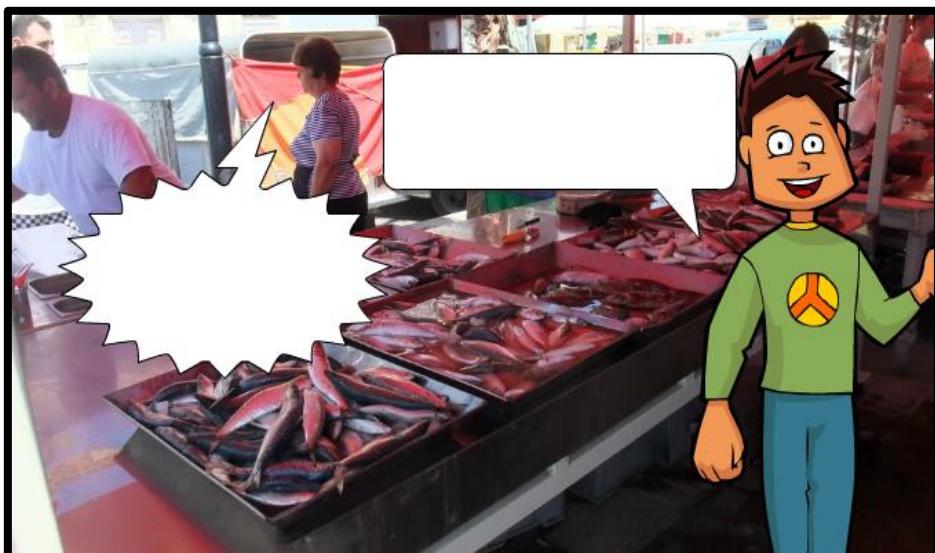

DaqqatIdFilMalti

A. DIALOGU

Kompli din l-istorja billi timla l-vojt. (Taħriġ imħejji minn D. Baldacchino u J. Schembri)

B. Taħriġ ieħor:

i. Tiftix, taħdit u kitba kreattiva

- Marsaxlokk huwa magħruf bħala raħal tas-sajjeda u post fejn issib tixri varjetà kbira ta' hut. Fitteż dwar irħula oħra u ara għalxiex inħuma magħrufa.
- Ikteb fuljett informattiv dwar ir-ħaġha ta' Marsaxlokk u attrazzjonijiet li wieħed isib fil-madwar.

ii. Kitba Komunikattiva

- Ikteb **riklam** għall-fiera tal-ħut li se tittella' Marsaxlokk. (Tinsiex tinżżejjel id-data, id-divertiment, l-organizzaturi u għalfejn il-pubbliku għandu jattendi).
- Ikteb **messagġġ** lill-ħabib/a biex tinfurmaha li l-ħadd ta' wara se tmur sa Marsaxlokk mal-familja u biex tistaqsiha tridx tīgħi magħkom.
- Ikteb **paġna tad-djarju** b'tifikira ta' mawra bid-dgħajsa fil-bajja ta' Marsaxlokk.

ii. Qabbel I-idjomi/il-qwiel mat-tifsira.

1	2	3	4	5	6

1. Aringa	a. Wieħed li għandu kuluru abjad ħafna.
2. Fanfru	b. Bniedem niexef ħafna.
3. Mazzun	ċ. Wieħed li jħobb jiftaħar.
4. Aħmar daqs skorfnha	d. Inqabad dak li konna qed nistennew li jinqabad.
5. Inqabad il-gamblu	e. Aħmar ħafna.
6. Abjad siċċa	f. Wieħed li jemmen kulma tgħidlu.

iii. Imla l-vojt fis-sentenzi b'dawn l-idjomi.

Jorqod daqs bumerin – Wieħed li jorqod ħafna.

Kiesaħ daqs siċċa – Dak li biċ-ċajt tiegħu juri li hu kiesaħ.

Mar lura bħall-granċ – Mar lura minflok ma avvanza 'l quddiem.

Niexef daqs bakkaljawa – Magħlub/irqiq ħafna.

Qisu qarnita – Jiffittak u ma tkunx tista' teħles minnu.

Bil-pinna u l-klamar – Tagħmel kollox bl-eżatt.

1. L-istudent il-ġdid _____ għax dejjaq lil kulħadd biċ-ċajt vojt tiegħu.
2. "Jekk ma tridx li neħlu hawn ibqa' miexja għax jekk tkellem lil Marija taqbad miegħek
_____, wissa Sandro lil ħabibtu Erika.
3. Wara li jkun xogħol ta' bil-lejl missieri jorqod _____.
4. Fl-iskola, Alfred _____ minn kemm ilu jagħmilha mal-grupp ta' Nathan.
5. Mal-ġħalliema tad-drama trid tkun _____ għax inkella ma tagħżiex biex tieħu
sehem fir-reċta.
6. Daqs kemm iddispjačiħ li telqitu l-għarusa, ħija mhu jiekol xejn u sar _____.

iv. Ara t-tfisra tal-idjomi u kompli s-sentenza.

1. **Bela' l-lixka** – Inqabad fin-nasba li kienet imħejji ja għalihi.

Il-ħalliel bela' l-lixka li ħejjew il-pulizija u b'hekk instab min kien qed
_____.

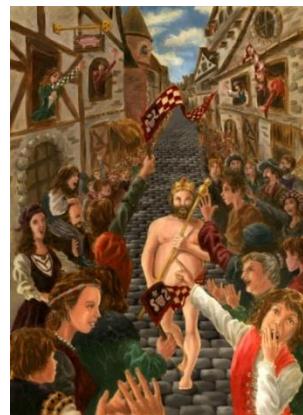

2. **Fetaħ il-garġi** – Beda jgħajjat kemm kellu saħħa.

Xħin induna bl-istraġi li kienu għamlu t-tfal Simon fethħet il-garġi u _____.

3. Donnu ċagħka – B'saħħtu u jiflaħ ħafna.

Minn kemm ilu qata' l-ħelu u beda jagħmel l-eżerċizzju regolari, Aldo sar qisu ċagħka għax _____.

4. Għarwien ħuta – Bla ħwejjeg xejn.

Meta n-nies raw lill-imperatur idur għarwien ħuta ħasbu li ġgennen. Hadd ma ġaseb li l-imperatur kien mingħali liebes

_____.

Kulħadd ġaseb li r-re kien iġġennen meta ħareġ idur għarwien ħuta għaliex minflok ma kellu l-isbaħ libsa kien _____.

5. Ħuta barra mill-ilma – Tingħad għal dak li jsib ruħu mdejjaq u mifxul fil-post li qiegħed.

Għal bidu li bdejt naħdem fix-xogħol il-ġdid ħassejtni ħuta barra mill-ilma għax _____.

6. Ma qabadx ħut – Ma rmexxilux isir jaf dak li xtaq.

Is-surmast ma qabdax ħut għaliex ma rnexxielux isib min kien ħbielu _____.

v. Uža dawn l-idjomi/qwiel f'sentenzi jew djalogu.

Eż. Ronald xtara karozza użata u spiċċa nefqilha ħafna spejjeż biex sewwieha. Infatti ġietu tiswa aktar mill-kieku xtara waħda ġdida.

Martu qaltlu, "Għedtlek li se tagħmel żball tixtri dik il-karrakka. Hemm ara, ġietek **iz-zalza ogħla mill-ħuta.**"

1. ġietu z-zalza ogħla mill-ħuta – Nefaq aktar biex mar jixtri milli ħallas ta' li xtara.

2. Il-ħuta l-kbira qatt ma belgħet il-kbira – Iż-żgħir qatt ma għamel xejn ma min hu akbar minnu.

3. Il-ħuta minn rasha tinten – Meta hemm xi nuqqas il-ħtija tkun ġejja minn min jikk manda.

4. Xtara l-ħut fil-baħar – Min xtara xi ħwejjeg qabel ma rahom u ma kienx żgur minnhom.

5. Baħar jibla' l-art – Baħar qawwi b'mewgħ kbir.

Ċ. Grammatika

i: Imla l-vojt bil-maskil jew il-femminil. (Segwi l-eżempju) (Taħriġ imħejji minn L. Aquilina, G. Attard, K. Borg u M. Cortis)

Lix-xwejjaħ u x-xwejha li kieno joqogħdu f'tarf ir-raħal kulħadd kien jammirahom. Huma

kellhom tifla u _____. Fir-razzett kieno jrabbu papru u

_____, kelb u _____, qattus u _____, għasfur u

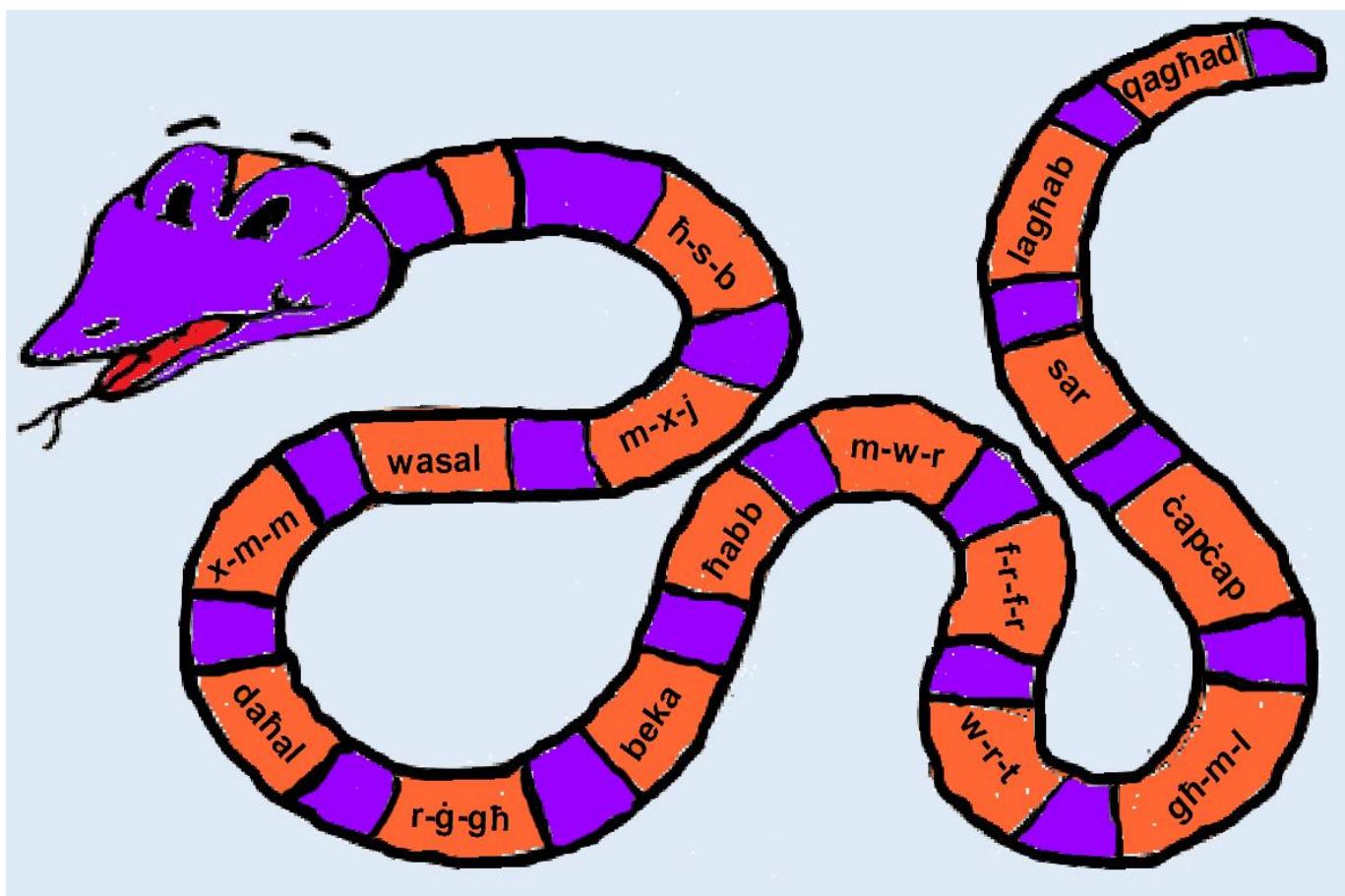
_____, fenek u _____, gidi u _____, xadin u

_____, u ġhamiemu u _____. Kellhom ukoll żiemel u

_____, gendus u _____, nagħaq u _____, mogħoż u _____.

ii. Ikteb il-mamma jew l-għerq u t-tip tal-verb. (Taħriġ ta' G. Attard)

iii. Għaqqad il-pronom dirett (hu, hie, hom) u l-pronom indirett minflok in-nomi f'dawn is-sentenzi. L-ewwel waħda ngħatatlek bħala eżempju.

0. Tefa' l-ballun lil ħuh: **tefagħiħulu**

1. Iz-ziju bagħħat ittra lil ommu: _____

2. Steve organizza festin lin-nanniet: _____

3. Ommi xtrat il-libsa lili: _____

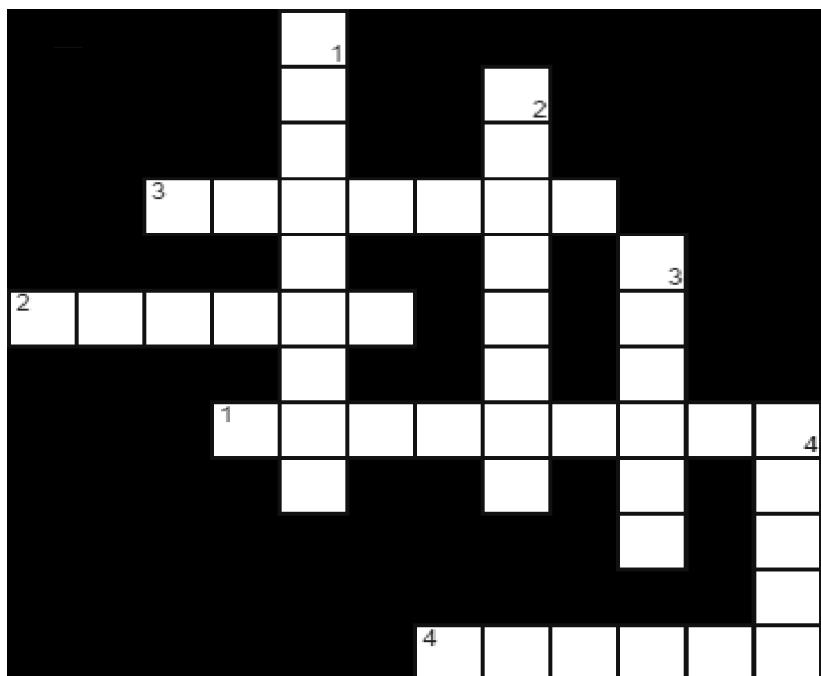
4. Mario sab il-kelb lilna: _____

5. Ommi haslet il-ħwejjeg tan-nanna: _____

6. Alfred u Lara taw il-kotba lil ħuthom: _____

iv. Qassar il-kliem li għandek fuq ix-xellug u daħħalhom fit-tisliba. (għ u ie jokkupaw 2 kaxxi.) (Taħriġ ta' D. Baldacchino, D. Pace u N. Sammut)

Orizzontali <ol style="list-style-type: none"> 1. Ix-xogħol tagħhom 2. In-nannu tiegħu 3. Kiser lit-tfajla 4. Jien sraqt lilu Vertikali <ol style="list-style-type: none"> 1. Kissier il-vażuni 2. Id-dahar tagħhom 3. Id-dar tagħhom 4. Il-mara tiegħu
--

v. Ikteb is-superlattiv tal-aġġettivi fil-parentesi. (Taħriġ ta' R. Sladden)

Darba waħda kien hemm tliet tiġiġiet u dawn kien jaħsbu li huma kienu

_____ (sabiħ) tiġiġiet tad-dinja. Kien jaħsbu wkoll li kienu _____

(importanti), _____ (intelligenti) u

_____ (bravi). Biex ma jiġux fl-idejn iddeċidew li

jmorru għand _____ (qawwi) re. Għaddew xi ġranet u

gew quddiem ir-Re. Pina kienet biedet _____ (abjad)

bajda tad-dinja. Nina kienet biedet _____ (kbir) bajda tad-dinja. Sina kienet biedet

_____ (tqila) bajda. Ir-Re stqarr li il-bajd tagħhom kien _____ (fin)

bajd fid-dinja kollha. U minn dakinhar 'il quddiem kulħadd għarraf li kulħadd għandu xi ħaġa

tajba.

Ċ. Fehim mill-Qari: Il-Fenek Salvaġġ

Il-fenek tal-grixti jew kif inhu l-aktar magħruf il-fenek salvaġġ huwa wieħed mill-ftit speci mammiferi li jgħixu fis-salvaġġ li nsibu fil-gżejjer Maltin. (par. 1)

Għalkemm ħafna jaħsbu li l-fenek salvaġġ huwa annimal indiġenu għal gżejjer tagħna, l-istorja turina xorta oħra. Aktarx li kienu r-Rumani li introduċew din l-ispeċi fil-gżejjer kolonji tagħhom għax fil-fniek raw sors ta' laħam f'każ ta' xi nawfraqju. Mal-wasla tal-Ordni ta' San ġwann f'Malta fl-1530, dawn għaddew ligi li tipprojbixxi l-kaċċa tal-fenek selvaġġ speċjalment fuq il-gżira ta' Kemmuna. Il-pieni kienu tant ḥorox li min jinqabad seta' saħansitra jeħel sa ġames snin qdif fuq ix-xwieni tal-Ordni. (par. 2)

Għall-kuntrarju tal-fenek tat-trobbija, il-fenek salvaġġ jikber biss sa 30 centimetru fit-tul. Jista' jkun ta' kulur xehbi (fil-griz) jew aħmar, illi huwa aktar rari waqt li s-suf ta' taħt żaqqu u denbu huwa abjad. Iqatta' l-ġurnata mistoħbi ġo xi ġajt tas-sejjiegħ jew f'xi ħarq fil-blat. Joħroġ jirgħa fl-ghabex, għalkemm meta l-qamar iqarrab il-kwinta ġieli jqatta' l-lejl kollu barra. F'każ ta' periklu jintrefa' fuq saqajh ta' wara jxomm l-arja. Jekk iħossu mhedded jagħżel li jew jilbet jew jitlaq jiġri. Meta jiġri jħobb isallab biex ifixkel lill-predatur u juža mogħdijiet li jkun imdorri bihom. (par. 3)

Iż-żarmuġa tibni l-bejta billi tqatta' f'tit suf minn taħt għonqha biex iżżomm liż-żrameġ tagħha sħan. Iż-żrameġ jitwieldu għomja u għerja. Jieħdu madwar xahar biex joħorġu mill-bejta u jibdew iteftfu l-ħaxix. Fin-natura jgħixu medja ta' tliet snin. (par. 4)

Il-popolazzjoni tal-fenek selvaġġ f'Malta hija waħda stabbli għalkemm f'dawn l-aħħar erbgħin sena, żewġ mardiet (il-myxomatosis u l-viral hemorrhagic disease) li sfortunatament ġew minn barra għamlu ġerba kbira, u għalkemm illum bdiet titrabba xi f'tit rezistenza, xorta jibqa' l-fatt li kull sena tfiġġ f'xi nħawi. (par. 5)

Wisq probabbli li l-fenek sar platt daqstant popolari mal-Maltin bħala turija ta' rezistenza għall-projbizzjoni tal-kaċċa tiegħu fi żmien il-Kavallieri. Għalkemm id-domestikazzjoni tal-fenek bdiet madwar elf u erba' mitt sena ilu ġewwa Franz, f'Malta kieni l-Kavallieri li introduċew it-trobbija tagħhom fl-irziezet. Illum il-fenek salvaġġ għandna nippoteġuh biex jibqa' jsebba l-ambjent naturali ta' għażiex u jitgawda mill-ġenerazzjonijiet futuri. (par. 6)

Fenek salvaġġ ta' lewn xehbi.

(Alden Grima, Nisġet Artna N. 8, Marif 2016)

i. Immarka veru jew Falz

	Veru	Falz
1. F'Malta għandna ġafna speci mammiferi li jgħixu fis-salvaġġ.	☐	☐
2. Il-fenek tat-trobbija jikber aktar mill-fenek salvaġġ.	☐	☐
3. Iż-żrameġ idumu madwar xahar biex jibdew inaqqu l-ħaxix.	☐	☐
4. Il-fenek salvaġġ joħrog jirgħha fil-għodlu kmieni.	☐	☐

ii. Mistoqsijiet

1. X'kienet ir-raġuni li ġagħlet lir-Rumani jintroduċu l-fniek slavaġġ fil-gżejjer li kienu jaħkmu?

2. X'kienet l-eħrejx piena għal minn jinqabad jikkacċċa l-fenek fi żmien il-Kavallieri?

3. Xi lwien għandhom il-fniek slavaġġ Maltin?

4. X'jagħmel il-fenek salvaġġ meta jħossu fil-periklu?

5. X'tagħmel il-fenka meta tkun qed tħejji l-bejta għall-frieħ?

6. Għalfejn huwa importanti li nikkontrollaw l-importazzjoni ta' ħxejjex u annimali minn barra minn Malta?

7. Skont l-aħħar paragrafu x'kienet ir-raġuni li wasslet biex il-platt tal-fenek isir daqshekk popolari mal-Maltin?

8. Taħseb li għandha tkun ipprojbita l-kaċċa fuq il-fenek salvaġġ fil-gżejjer Maltin? Agħti tal-anqas raġuni waħda għar-risposta tiegħek.

D. Kitba: Il-qwiel huma ġabra ta' għerf.

Il-qawl jgħid: *Imxi għal aktar (i.e. passi) il-fenek u ssiblu l-bejta li jfisser ara minn fejn ġej l-inkwiet u neħħihi.*

F'madwar 250 kelma, irrakkonta esperjenza li ġrat lilek jew lil xi ħadd li taf, li taqbel ma' dan il-qawl.

E. Qari: Wara li tkun lestejt taqra ktieb interessanti aħdem dan it-taħriġ. (Aġenzija Nazzjonali tal-Litteriżmu)

#Harsa lejn il-Kiteb

It-titlu:

L-awtur:

L-illustratur:

Il-ġeneru tal-ktieb:

- avventura
- tad-dahk
- tal-biża'
- ħrafa
- leggenda
- fattwali

L-ambjent:

L-istorja seħħet _____

L-istorja:

Ikkwota silta li laqtitek mill-ktieb.

L-Illustrazzjonijiet:

- ftit stampi
- bla stampi
- biżżejjed stampi

Il-Lingwaġġ:

- ħafif
- diffiċċi

Il-karattri:

Il-karattru favorit tiegħek jismu